

О.А. Ігнатенко

ЗАЛЕЖНІСТЬ РІВНЯ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ТА ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ МОЛОДІ ВІД ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ

В сучасному суспільстві людина живе в оточенні різноманітних проблем, пов'язаних з її соціальним життям, матеріальним становищем, міжособистісними стосунками тощо. Живучи в рамках вже існуючої суспільної системи, вона далеко не завжди встигає замислюватись щодо свого призначення, внутрішнього світу, самопізнання, самовдосконалення, не встигає, як говорив ще Марк Аврелій, «дивитися вглиб себе». Тож людина може досягти високого суспільного становища, але не почувати себе щасливою.

На нашу думку, гармонізація і духовне зростання особистості здатні бути «універсальним засобом» у вирішенні багатьох життєвих питань, сила людини – у ній самій.

З'являючись на світ як індивід, людина включається в систему суспільних взаємин і процесів, у результаті чого здобуває особливу соціальну якість – вона стає особистістю. Це відбувається тому, що людина, включаючись у систему суспільних зв'язків, виступає як суб'єкт – носій свідомості, яка формується і розвивається у процесі діяльності.

Особливо відчутне особистісне зростання в молоді. Адже саме вона готується виховувати дітей і втілювати в життя свої ідеї. Майбутнє – це думки і мрії сучасної молоді. Ми хочемо показати в цій роботі, наскільки гармонічнішим й осмисленішим є життя людей, які замислюються про його сенс і працюють над собою.

Мета нашої роботи – вивчити стан проблеми особистісного зростання в теорії і на практиці (на прикладі залежності самоактуалізації та особистісних ціннісних орієнтацій молоді від професійної спрямованості).

Відповідно до мети нами були визначені такі завдання: відповідно до теми проаналізувати дані доступної нам літератури; дібрати методи і методики для проведення дослідження; провести дослідження; проаналізувати результати дослідження, узагальнити висновки.

Методи нашого дослідження: спостереження, опитування, анкетування, аналіз наукової літератури.

Витоки ідей самоактуалізації людини, що розвивається в її сучасному варіанті в зарубіжній психології, йдуть від ідей А. Адлера, який в останніх своїх роботах разом з терміном "прагнення до переваги" використовував термін "прагнення до самовдосконалення" як взаємозамінні. На думку Адлера, людина, порівнюючи себе з недосяжним ідеалом досконалості, постійно сповнюється відчуттям, що він нижчий за нього, і мотивується цим відчуттям.

Деякі дослідники вважають, що прагнення до переваги - це боротьба за самоздійснення, самостановлення і самовдосконалення. Згодом це універсальне прагнення, відкрите Адлером, знайшло своє віддзеркалення в концепціях самореалізації К.Хорні, самоактуалізації К.Гольдштейна і А.Маслоу, в тенденції К.Рождерса, що актуалізується, мотивації ефективності Р.Вайта.

Усі ці концепції стосуються феномена самоактуалізації людини, в основі якої лежать потреби зростання, розвитку і самовдосконалення. Тому і термін "самоактуалізація" (self-actualization) часто є синонімом "реалізації своїх можливостей" (self-fulfillment) і "самореалізації" (self-realization). Усі вони описують дуже близькі явища: повну реалізацію наших справжніх можливостей (К.Хорні); прагнення людини до якнайповнішого виявлення і розвитку своїх можливостей і здібностей (К.Рождерс); внутрішню активну

тенденцію розвитку себе, - щось подібне до справжнього самовираження (Ф.Перлз) і прагнення людини стати такою, якою вона може стати (А.Маслоу).

Витоки уявлення про самоактуалізацію особистості у вітчизняних психологічних теоріях можна углядіти, починаючи з уведення в обіг поняття "особистість" і вивчення рушійних сил її розвитку, а також спроб відповісти на пов'язані з цим поняттям ключові питання. Так, ще В.М. Бехтерев у період становлення психології як науки звертався до дослідження особистості, умов її розвитку і здоров'я, не погоджуючись з розумінням вивчення її суб'єктивного аспекту як пасивної сторони.

Уявлення про самоактуалізацію як реалізацію людиною свого потенціалу хоча і безпосередньо не розглядалося, але приховано існувало у психологічній літературі достатньо давно. До поняття потенціалу людини зверталися В.Н. М'ясіщев, Б.Г. Ананьєв, Б.Ф. Ломов.

Ціннісні орієнтації розглядаються так само, як система сприйнятих особистістю соціальних цінностей, що виступає одним з факторів визначення руху особистості (суспільства) від сьогодення до майбутнього, тому що, плануючи своє майбутнє, визначаючи цілі, сенс життя, засоби їх досягнення, людина виходить, насамперед, з визначеної ієрархії цінностей, вибираючи ті з них, що найбільше відповідають цим цінностям, інтересам і потребам даної людини (суспільства). Обрані людиною з цієї ієрархії цінності стають для неї головними смисло-життєвими орієнтирами, що і визначають її ціннісні орієнтації, мотиви діяльності тощо. У зв'язку з цим, ціннісні орієнтації іноді розглядаються як вищий рівень диспозиційної структури особистості, спрямованості цілей її життєдіяльності і засобів їх досягнення.

У науковій літературі виділяються розвинуті, стійкі, несуперечливі ціннісні орієнтації і, навпаки, - нестійкі, нерозвинені, суперечливі. Перший тип ціннісних орієнтацій свідчить про зрілість особистості, стійкість і сформованість її інтересів, ідеалів, потреб. У даному випадку ціннісні орієнтації являють собою своєрідну призму, через яку людина сприймає зовнішній світ, з одного боку, і з другого – крізь який виявляється внутрішній світ самої людини. Розвинуті, стійкі ціннісні орієнтації обумовлюють такі властивості особистості, як цілісність, надійність, вірність визначеним ідеалам, здатність до вольових дій, до їхнього досягнення. Нерозвинені, нестійкі, суперечливі ціннісні орієнтації, навпаки, є причиною непослідовності в поведінці індивіда, ознакою його інфантильності, невизначеності сенсу життя, суперечливості інтересів, нестійкості ідеалів тощо.

Визначаючи свою систему ціннісних орієнтацій, особистість виявляє ступінь усвідомлення цінності явищ матеріальної і духовної культури суспільства, дає свою оцінку цим явищам (предметам), виявляючи при цьому рівень своєї культури, свої смаки, погляди, світогляд і взагалі уявлення про цілі і сенс життя.

На початковому етапі дослідження ми, спостерігаючи за декількома групами молоді і, знаходячись у їхньому середовищі, зробили теоретичне припущення про різний рівень їхнього особистісного розвитку.

Потім провели анкетування у молодих людей двох груп віком від 20 до 25 років, по 20 чоловік у кожній групі:

I група – студенти одеських технічних ВНЗ.

II група – студенти факультету практичної психології ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, які не проходили тренінги особистісного росту.

Усім випробуванам було запропоновано методику «Вимір рівня самоактуалізації особистості» й методику «Ціннісні орієнтації».

Методика «Вимір рівня самоактуалізації особистості» (САТ) розроблена вітчизняними психологами Л.Я.Гозманом і М.В.Крозом на основі широко популярного за кордоном питальника особистісних орієнтацій (РОІ), створеного в 1963 році Е.Шостером.

САТ складається зі 126 пунктів, кожний з яких включає два пункти: ціннісного та поведінкового характеру. Судження не обов'язково є строго полярними. Проте, випробуваному пропонується вибрати те з них, яке більшою мірою відповідає його уявленням чи звичному способу поведінки.

САТ вимірює самоактуалізацію за двома базовими і рядом додаткових шкал. Базовими є шкала компетентності в часі (Вр) і шкала підтримки (Под). Дванадцять додаткових шкал розбиті на шість блоків – по дві у кожнім. Кожен пункт уходить до однієї чи більше додаткових шкал і, як правило, - в одну базу. Додаткові шкали: ЦО – шкала ціннісних орієнтацій, Г – шкала гнучкості поведінки (блок цінностей); Сз – шкала сензитивності, Сп – шкала спонтанності (блок почуттів); Су – шкала самоповаги, Спр – шкала самоприйняття (блок самоприйняття); П – шкала уявлення про природу людини, Си – шкала синергії (блок концепції); Аг – шкала прийняття агресії, Ко – шкала контактності (блок міжособистісної чуттєвості); Пп – шкала пізнавальних потреб, Кр – шкала креативності (блок ставлення).

За методикою «Вимір рівня самоактуалізації особистості» ми визначили кількість Т-балів за кожною шкалою для двох груп випробуваних і звели результати в таблицю 1.

Таблиця 1

Групи респондентів	Базові шкали		Додаткові шкали											
	Вр	Под	Цо	Г	Сз	Сп	Су	Спр	П	Си	Аг	Ко	Пп	Кр
Психологи	54	55	53	50	55	62	62	56	58	51	50	45	48	49
Непсихологи	50	54	53	50	50	58	57	58	52	47	54	49	32	52

Опишемо відмінності у профілі самоактуалізації студентів-психологів і непсихологів.

Студенти-психологи перевершують непсихологів за базовою шкалою компетентності в часі (Вр) і шкалі підтримки (Под). Це говорить про більшу здатність психологів бачити своє життя цілісним, відчувати нерозривність минулого, сьогодення і майбутнього, і про високий рівень незалежності своїх цінностей і вчинків від оточення.

Однаковою мірою обидві групи респондентів виділяють цінності, характерні для особистості, що самоактуалізується, і здатність до лабільної поведінки (Цо, Г).

Меншою мірою студенти-непсихологи здатні до усвідомлення власних почуттів (Сз) і до спонтанної поведінки (Сп). У них рівень спонтанності (Сп) і самоприйняття (Спр) знаходяться на однаковому рівні, а студенти-психологи менш здатні приймати себе незалежно від оцінки своїх достоїнств і недоліків. Можливо, це пов'язано з прагненням психологів постійно аналізувати свої особистісні якості, і, намагаючись щонебудь змінити, не всі приймають себе з недоліками.

За шкалами синергії (Си) і уявлення про природу людини (П), ми визначаємо, що психологи більш схильні приймати природу людини, як позитивну, що пояснюється їх бажанням і здатністю бачити і знаходити в людях позитивні сторони.

Висока здатність до швидкого встановлення глибоких контактів з людьми (Ко) і здатність приймати свою агресивність і роздратування як природні людські почуття (Аг), залишається за студентами-непсихологами.

Вищий бал за шкалою контактності (Ко) свідчить про достатню комунікабельність студентів, про схильність до суб'єкт-суб'єктного спілкування. Також, студенти-непсихологи в більшій мірі вміють приймати свою агресивність. Ту обставину, що психологи за цією шкалою мають менший бал, ми приблизно пояснюємо їхнім бажанням бути прикладом урівноважених людей, і тому вони намагаються приховати і не визнавати своє роздратування чи агресивність.

В обох групах випробовуваних дуже низький бал за шкалою пізнавальних потреб (Пп) – мало прагнення до набування знань про навколишній світ.

Таблиця 2

Список А								
Групи респондентів	№ 1	%	№ 2	%	№ 3	%	№ 18	%
Студенти-психологи	Здоров'я	55	Любов	35	Щасливе сімейне життя	25	Розваги	35
Студенти-непсихологи	Здоров'я	50	Матеріальне забезпечення життя	20	Цікава робота	35	Творчість	20
			Щасливе сімейне життя	20			Розваги	20
Список В								
Групи респондентів	№ 1	%	№ 2	%	№ 3	%	№ 18	%
Студенти-психологи	Незалежність	15	Освіченість	15	Незалежність	15	Непримиренність до недоліків у собі та в інших	55
Студенти-непсихологи	Незалежність	20	Освіченість	20	Тверда воля	20	Непримиренність до недоліків у собі та в інших	45

Виразність творчої спрямованості (Кр) трохи вища у студентів-непсихологів.

Нашим випробовуваним було запропоновано також методика «Ціннісні орієнтації».

Ми знайшли в кожній групі випробовуваних цінності, які найчастіше обираються, порахували, який відсоток людей, виходячи з того, що в кожній групі 20 чоловік (табл. 2).

У списку А представлені термінальні цінності – це прагнення до певної кінцевої мети, яку випробовуваний вважає найбільш значимою. У 55-ти % студентів-психологів і в 50-ти % студентів-непсихологів на першому місці фізичне і психологічне здоров'я.

У студентів-психологів і непсихологів на цих місцях щасливе сімейне життя, любов, матеріально забезпечене життя і цікава робота.

У двох групах відмічена відмінність: у психологів на другому місці любов, а в непсихологів – матеріальне забезпечення і щасливе сімейне життя, у той час як у психологів ця ж цінність займає третє місце.

Список В – це інструментальні цінності – переконання в тому, що визначений спосіб дій чи певна властивість особистості переважні в будь-якій ситуації.

Характерно, що в обох групах респондентів на вісімнадцятому місці непримиренність до недоліків у собі та в інших.

На наш погляд, це хороше прагнення сучасної молоді сприймати людей такими, які вони є, без осуду.

Правда, істотно відрізняється кількість людей у кожній групі, які обрали цю якість на вісімнадцяте місце, а саме – студенти психологи – 55 %; непсихологи – 45%.

Для виявлення цінностей студентів з високим рівнем самоактуалізації ми відібрали десять анкет (з обох груп) тих людей, що мають високий рівень самоактуалізації. Нас цікавили ті цінності, що були поставлені на перші три місця, та останнє. У списку А на

перших трьох місцях були такі цінності: активне діяльністе життя, здоров'я, любов, продуктивне життя, розвиток, упевненість у собі. На останньому – розваги; суспільне визнання. У списку В на перших трьох місцях були: незалежність, освіченість, раціоналізм, терпимість, широта поглядів. На останньому – непримиренність до недоліків у собі та інших. На нашу думку, це ті самі цінності, що мають бути у людини, яка самоактуалізується. Ці цінності допомагають підвищити рівень самоактуалізації людини. Саме те, що ці цінності стоять в людини на перших місцях не дає їй „стояти на місці”, саме вони підштовхують особистість до розвитку, тобто самоактуалізації.

Цікаво, що з цих десяти осіб семеро – студенти-психологи і троє – студенти-непсихологи. На наш погляд, це пояснюється тим, що психологи більше ніж непсихологи займаються саморозвитком особистості, що і є причиною високого рівня їхньої самоактуалізації.

Також нас цікавили цінності, що були на перших місцях у тих, хто мав низький рівень самоактуалізації. Ми відібрали 5 анкет зі свідченням про низький рівень самоактуалізації. У списку "А" на перших місцях були такі цінності, як здоров'я, цікава робота, матеріально забезпечене життя, щасливе сімейне життя. На останньому – творчість. У списку "В" на перших місцях вихованість, життєрадісність, незалежність. На останньому – старанність, непримиренність до недоліків у собі тощо.

Що стосується професійної спрямованості цих п'ятьох, то троє з них – студенти-непсихологи, двоє – студенти-психологи.

Таким чином ми можемо побачити, що високий рівень самоактуалізації мають більшість студентів-психологів, що, на наш погляд, пояснюється їхньою професійною спрямованістю та вимогами до особистості професіонала: більш ефективно сприйняття реальності; прийняття себе, інших і природи; безпосередність, простота і природність; розмежування засобів і цілей тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Битянова Н.Р. Психологія личностного роста. – М., 1995.
2. Немировский Н.В. Смысл жизни: проблемы и поиски. – М., 1990.

Подано до редакції 31.10.05

3. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Психология развития человека. – М., 2000.

4. Фейдлен Дж., Фрегнер Р. Личность и личностный рост. М., 1992. вып. 2.

РЕЗЮМЕ

Работа посвящена зависимости уровня самоактуализации и ценностных ориентаций у молодежи от профессиональной направленности. В результате проведенного нами исследования, выявлен высокий уровень самоактуализации у большинства студентов-психологов, что можно объяснить их професси-

ональной направленностью и требованиями к личности профессионала: более эффективное восприятие реальности; принятие себя, других и природы человека; непосредственность, простота и естественность; разграничение средств, целей и прочее.

SUMMARY

The article presents dependence of youth's self-actualisation and value patterns on their professional orientation. The results of the research held among the students-psychologists prove that most of them have a high level of self-actualisation. We believe it is based on their

professional orientation and demands put to a personality of a professional: more effective perception of reality and human nature, self-perception and perception of others; spontaneity, simplicity and natural conduct; right realization of goals and means used to achieve them, etc.